

Вікторія Янчарук

бібліотекар першої категорії

відділу комплектування та наукової обробки літератури

Наукової бібліотеки

Національної академії образотворчого мистецтва і архітектури

vita331@ukr.net

ОГЛЯД МОЖЛИВОСТЕЙ УДК ДЛЯ ВИЗНАЧЕННЯ ЧАСУ У МИСТЕЦТВОЗНАВЧІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Розглянуто можливості індексування книг мистецького спрямування при використанні Універсальної десятикової класифікації. Висвітлено методику застосування УДК щодо позначення часових показників: років, епох, історичних періодів та фаз мистецтва, шкіл, напрямів, стилів, що відповідають певному часу, різним часовим явищам тощо.

Ключові слова: Універсальна десятикова класифікація, час у мистецтві, часові визначники УДК.

Збереження важливих знань для наступних поколінь є одним з пріоритетних завдань людства назагал та в кожній галузі науки зокрема. Зауважимо, що сам процес передавання набутих знань передбачає їхнє накопичення, наукове опрацювання, систематизацію, зберігання в різних сховищах на паперових або електронних носіях, організацію доступу до інформації. Маємо визнати, що перераховані дії є професійною кваліфікацією та сферою відповідальності бібліотек. Кількість інформації, що накопичується людством, неухильно збільшується. Тому, якими б важливими не були процеси накопичення, опрацювання та зберігання масивів інформації, всі вони втрачають сенс, якщо до них не буде доступу або ж він буде занадто ускладнений.

Отож виокремимо головне. Йдеться про те, що зберіганням інформації мають займатися бібліотеки, а організація доступу до неї – є наразі їхнім найважливішим завданням.

Тобто можемо зробити висновок, що вагомим обов'язковим завданням сучасних бібліотек є організація швидкого та зручного доступу до інформаційних ресурсів, що зберігаються у їхніх фондах. А доступ, своєю чергою, безпосередньо залежить від якості упорядкування інформації.

Під упорядкуванням розуміємо дотримання певного порядку або певної системи складання, укладання, реєстрації матеріалів. Іншими словами, найважливішою у справі зберігання та наукового

опрацювання документів стає вдала їх систематизація – вибір чіткої, зручної, зрозумілої системи упорядкування та фіксування інформації, а далі – точне і неухильне дотримання цієї системи. Для вирішення завдання систематизації бібліотеки мають інструмент – класифікаційну систему. За визначенням електронного наукового проєкту «Українська бібліотечна енциклопедія» (УБЕ): «Класифікаційна система (система класифікації, класифікаційна схема, бібліотечна класифікація, бібліографічна класифікація, класифікація) – це впорядкований перелік класів, підкласів і більш дрібних ділень, в основі якого лежить певна класифікація наук» [1].

Наразі у світовій бібліографії існує чимало різних класифікаційних систем. Українські бібліотеки послуговуються Універсальною десятиковою класифікацією (скорочено – УДК). Засадою для впровадження УДК є Постанова № 177 Кабінету Міністрів України «Про припинення використання в Україні Бібліотечно-бібліографічної класифікації та впровадження Універсальної десятикової класифікації» від 22 березня 2017 року.

УДК – велика розгалужена система, відкрита для змін та гнучка до адаптації під потреби певної країни, національної бібліографії, окремої бібліотеки. Темою дослідження цієї статті є можливості застосування УДК для позначення часових показників у виданнях мистецької тематики.

Основна таблиця Універсальної десятикової класифікації має десять розділів, що охоплюють всі галузі знань, а саме:

- 0 Загальний відділ
- 1 Філософія. Психологія
- 2 Релігія. Теологія
- 3 Суспільні науки
- 4 (вільний з 1961 р.)
- 5 Математика та природничі науки
- 6 Прикладні науки. Медицина. Техніка
- 7 Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт

8 Мова. Мовознавство. Художня література. Літературознавство

9 Географія. Біографії. Історії.

Задля коректного використання Універсальної десятикової класифікації слід дотримуватися методики індексування за УДК, що подана в останньому виданні Універсальної десятикової класифікації 2017 року [2]. Згідно з визначенням, наданим у вище зазначеному виданні: «Методика індексування – це сукупність заходів та правил побудови індексів УДК для понять, які відображають основний зміст документа або запиту» [2, с. 16]. Для зручності користування таблицями УДК до основного видання додається Алфавітно-предметний покажчик [3].

Отже, для відображення змісту документів з галузі мистецтва основний індекс треба шукати у розділі 7 «Мистецтво. Декоративно-прикладне мистецтво. Ігри. Спорт» основної таблиці УДК. Цей розділ має такі підрозділи:

71 Планування. Планування у межах адміністративно-територіальних одиниць. Планування у міській та сільській місцевостях. Ландшафти, парки, сади;

72 Архітектура;

73 Пластичні мистецтва;

74 Малювання та креслення. Дизайн. Декоративно-прикладне мистецтво. Художні промисли;

75 Живопис;

76 Графіка;

77 Фотографія, техніка кінематографії та подібні процеси;

78 Музика;

79 Видовищні мистецтва. Розваги. Ігри. Спорт.

Окрім загальних індексів, що підпорядковуються ієрархії структури розділу, кожен розділ ще має набір спеціальних визначників, що прикріплюються до основного індексу за допомогою різних символів (дефіс, крапка, апостроф) та деталізують основний індекс. Спеціальні визначники мають обмежену сферу застосування: конкретний розділ, або навіть його підрозділ. Набір всіх спеціальних визначників з поясненнями та прикладами застосування їх подається на початку кожного розділу.

Розділ 7 має спеціальні визначники від 01 до 09, що прикріплюються до основного індексу через крапку.

Наприклад, книзі «Теорія та філософія живопису» буде відповідати УДК 75.01, де 75 – Живопис (індекс з основної таблиці); .01 – спеціальний

визначник, що звужує, конкретизує тему до теоретичного і філософського аспектів.

Або такий приклад: «Майстри ксилографії». УДК 761.1.071, де 761.1 – Ксилографія (індекс з основної таблиці з розділу 76 Графіка); .071 – спеціальний визначник, що вказує на майстрів – виконавців, конкретні персоналії.

У нашому огляді зосередимось на визначниках, що відображають часові аспекти. Такі спеціальні визначники належать до групи 7.03 – «Історія мистецтва. Періоди та фази мистецтва. Школи, напрями, стилі та впливи».

Для окреслення широких періодів, фаз розвитку мистецтва за методикою УДК можна застосувати визначники з розділу мови (81). А саме:

7.03'01 Стародавній період. Архаїчний період.

7.03'02 Класичний період.

7.03'04 Середній період.

7.03'06 Сучасний період.

Наприклад, підручник «Історія мистецтва Візантії та європейського середньовіччя» має бути заіндексований таким чином: УДК 7.03'04(4) (075.8).

Окрім спеціальних визначників у таблицях УДК передбачено набір загальних визначників, які зібрані у допоміжних таблицях Іс/Ік. Їх можна приєднувати до всіх індексів з основних таблиць будь-якого розділу. Серед допоміжних таблиць наявна таблиця Іг «Загальні визначники часу». Саме вона найефективніша тоді, коли варто наголосити на різних часових аспектах. Проте для загального розуміння індексу варто пояснити також, що у наведеному прикладі, крім позначення епохи, застосовано загальний визначник (075.8) – «Підручники та навчальні посібники для університетів, вищих навчальних закладів» з таблиці Ід «Загальні визначники форми документів» та загальний визначник (4) – «Європа» з таблиці Іе «Загальні визначники місця».

Зауважимо, що спеціальний визначник .03 має розгалуження від .031 до .038 для більш вузького позначення стилів мистецтва, що були характерні для різних епох та фаз розвитку.

7.031 теж має декілька підгруп. Наприклад, 7.031.1 – це доісторичне мистецтво. Тобто стаття «Дослідження історичних пам'яток Самбірщини» може отримати індекс УДК 7.031.1(477.83). Оскільки кургани Самбірського району Львівської області досліджувалися з мистецької точки зору, індекс 7.031.1 – доісторичне мистецтво – вельми доречний, звісно якщо доповнити його загальним визначником з таблиці Іе «Загальні визначники

місця». В даному випадку (477.83) відповідає Львівській області України.

Втім більш повним та інформативним наведений індекс стане, якщо до поняття «доісторичне мистецтво» додати конкретики. Оскільки у статті йдеться про кургани кінця бронзової доби (поч. I тис. до н. е.) УДК дає змогу звузити доісторичний період до пізньої бронзової доби. Потрібно звернутися до допоміжної таблиці Ig «Загальні визначники часу», а саме до її розділу 6 «Геологічний, археологічний та культурологічний поділ часу». У вказаному розділі треба знайти відповідний період "637" – бронзовий вік, а ще точніше "637.7" – пізній бронзовий вік. Таким чином стаття «Дослідження історичних пам'яток Самбірщини» отримає індекс УДК 7.031.1"637.7"(477.83) – пам'ятки мистецтва пізнього бронзового віку на території Львівської області. Отже, в електронному каталозі ця стаття буде знайдена за будь-якою частиною індексу: за темою «Доісторичне мистецтво» 7.031.1, за часовою ознакою «Пізній бронзовий вік» "637.7" чи за територіальною ознакою «Львівська область» (477.83). Якщо, скажімо, ввести у пошук за УДК "637.7"(477.83), то система виведе список усіх видань, що розглядають Львівщину пізньої бронзової доби, не лише мистецькі, але й історичні, археологічні тощо. Таким чином УДК дає змогу оптимізувати пошук.

Якщо виникне необхідність охопити великі часові проміжки, фокусуючись не на часі, а на певній культурі, народі, то варто скористатися індексом 7.031.2. Спеціальний визначник .031.2 позначає народне мистецтво, як стародавнє, так і сучасне. Звісно, в цьому випадку необхідно додати позначку народу або території. Наприклад, «Народне мистецтво Африки» УДК 7.031.2(6). Африка позначена як континент з таблиці загальних визначників місця (6). Тоді як «Народне мистецтво ромів» треба індексувати 7.031.2(=214.58), позначивши ромський народ за допомогою загального визначника циганської (ромської) мови (=214.58). Інколи можуть бути застосовані обидва визначники як місця, так і мови. Така ситуація виникає тоді, коли є необхідність позначити національну меншину або представників певного народу, що мешкають на території держави з іншою титульною нацією. Прикладом може слугувати книга «Народні мистецтва болгар України». УДК 7.031.2(477=163.2), де Україна показана як територія, держава (477), але болгар, що мешкають в Україні, виокремлені за допомогою загального визначника болгарської мови =163.2.

Коли ж мова стосується мистецтва, часові періоди відповідають певним історичним фазам розвитку мистецтва. Жанри, стилі, модні тенденції накладаються на певні часи, розповсюджуються тими чи іншими країнами, обростаючи водночас різними місцевими особливостями. Саме таке переплетіння історичного часу з етапами мистецького розвитку відображено у спеціальних визначниках .032/.038:

7.032 Мистецтво Стародавнього світу. Античні стилі.

7.033 Мистецтво середньовіччя.

7.034 Мистецтво епохи Відродження (Ренесансу). Бароко. Рококо. Колоніальний стиль.

7.035 Мистецтво після епохи Відродження.

7.036 Сучасне мистецтво (з кінця XIX ст.). Реалізм, імпресіонізм та інші напрями XX ст.

7.037 Перехід від експресіонізму до абстрактного мистецтва.

7.038 Абстрактне мистецтво. Безпредметне мистецтво.

Зрозуміло, що більшість індексів вимагатимуть уточнення у вигляді загальних визначників територій, народів, конкретних часових меж тощо. Наведемо декілька прикладів. 7.032(38) Мистецтво Стародавньої Греції. 7.032'01"637"(38) Мікенська культура. 7.033.2 Візантійське мистецтво. 7.033.54(430) Готика XVI ст. в Німеччині. 7.036.81(492) Голландський експерименталізм. 7.038.6(477) Український постмодернізм.

Для певної наочності створення УДК та пропрацювання нюансів докладно розберемо індекс для альбому робіт Олександра Ройтбурда. Альбом «Ройтбурд», виданий видавництвом «Основи», створювався упродовж 2013–2016 років. Він містить фото картин художника та деталі його творчої біографії у вигляді інтерв'ю, яке записала з митцем мистецтвознавиця О. Балашова.

Головною темою є художня творчість. Тож головний індекс безперечно 75 – "Живопис" з розділу "Мистецтво" основної таблиці УДК. Для конкретизації напрямку живопису слід звернутися до спеціального визначника розділу 7 "Мистецтво" .03. Ройтбурда вважають одним з засновників українського постмодернізму. Тож серед визначників 7.032/7.038 знаходимо 7.038.6 – саме "Постмодернізм". Крім того, треба позначити приналежність до України за допомогою загального визначника місця з допоміжної таблиці Іе. "Загальні визначники місця" (477) – "Україна". В поєднанні отримуємо постмодерний український живопис 75.038.6(477).

Оскільки живописні роботи для альбому творилися протягом 2013–2016 років, доцільним буде додати загальний визначник часу з означенням конкретних років. Правила додавання конкретних років, дат варто шукати в допоміжній таблиці Іg. "Загальні визначники часу". Для наведеного прикладу період з 2013 до 2016 року позначаємо так: "2013/2016". Важливо також зауважити й форму видання, яке позиціонується саме як альбом, тобто образотворче видання. В допоміжній таблиці Іd. "Загальні визначники форми документів" наявний загальний визначник (084) "Образотворчі документи". Таким чином індекс УДК отримає вигляд 75.038.6(477)"2013/2016"(084) – альбом українського постмодерного живопису 2013–2016 років.

Індекс не є завершеним, поки не враховано ще один важливий показник. А саме – персоналія художника. Враховуючи, що альбом містить не лише роботи особисто Ройтбурда, але й його біографічні дані, потрібно персоналізувати індекс. Для позначення персони маємо декілька варіантів. Можливий варіант застосування відповідного спеціального визначника в розділі 7 "Мистецтво", а саме 7.071.1 – "Митці. Професійні митці (наприклад, художники, скульптори, композитори)". За методикою УДК визначники можна додавати послідовно до основного індексу. В наявному прикладі може бути так: 75.038.6.071.1 – художник постмодерніст. Загальний індекс тоді набуває такого вигляду: 75.038.6.071.1(477)"2013/2016"(084). Зауважимо, що таке нанизування визначників навантажує індекс та ускладнює його прочитання.

Доцільнішим виглядає інший варіант із застосуванням загального визначника допоміжної таблиці Іd. "Загальні визначники форми документів" (092) – «Виклад матеріалу у вигляді біографії». УДК 75.038.6(477)"2013/2016"(084) (092) більш зрозумілий і читабельний. Два останніх визначники показують, що документ містить як репродукції художника, так і біографічні матеріали.

Є сенс звернути увагу на ще один варіант. У профільних мистецьких бібліотеках може виникнути необхідність позначити конкретного митця, особливо якщо його творчість представлена великим творчим доробком. У таких випадках узагальнюючих визначників замало. Методика УДК дає змогу додати до індексу перші три літери прізвища митця або навіть ціле його прізвище. Тоді наведене видання може індексуватися таким чином: УДК 75.038.6(477)"2013/2016"(084)Рой або УДК 75.038.6(477)"2013/2016"(084)Ройтбурд.

Треба наголосити, що будь-який з наведених варіантів має право на існування. Вибір залишається за систематизатором – конкретним працівником бібліотеки або іншого сховища та залежить від наповненості і тематики фонду.

Зупинимось детальніше на використанні допоміжної таблиці Іg «Загальні визначники часу», яка дає змогу додати різні часові аспекти до індексу. За методикою УДК загальні визначники часу додаються до основного індексу у лапках. Визначники "0/2" позначають саме дати та періоди нашої ери в загальноприйнятому християнському (григоріанському) літочисленні.

Наприклад, книга Івакіна Г. Ю. «Знахідки пломб дрогичинського типу з Києва» розповідає про пломби великих князів, знайдені під час розкопок архітектурно-археологічної експедиції на території Києва і датовані другою половиною XI – першою половиною XII століття. Тож, звісно, слід почати з основного індексу 736.3 «Сфрагістика» з розділу 7 «Мистецтво» основної таблиці. Є сенс додати місце Київ за допомогою загального визначника із допоміжної таблиці Іe. «Загальні визначники місця» (477.411). А також треба позначити час. Для даної книжки важливим буде саме час, яким датовані знахідки, тобто друга половина XI століття – перша половина XII століття.

Для позначення конкретного року потрібно використовувати повну дату з чотирьох цифр: "1089", "1255", "1967". Коли йдеться про сторіччя, за методикою УДК, останні цифри (одиниці та десятки) треба відкинути. Тобто XI і XII століття позначаються як "10" і "11" відповідно. Таким чином УДК набуває вигляду 736.3(477.411)"10/11", де скісна риска "/" позначає період з XI сторіччя до XII.

Втім, повертаючись до анотації книжки, зауважимо, що відтинок часу заданий більш вузько: друга половина XI століття – перша половина XII. Щоб уникнути неточності, можна відкинути лише одиниці, але залишити десятки років у даті, а саме: "105/115", що буде означати період з 1050-х до 1150-х років. УДК 736.3(477.411)"105/115".

Відомо, що загальноприйнятий григоріанський календар веде відлік від народження Христа, іменує цей період Нашою ерою. Втім людство вивчає також історичний період до Різдва Христового, тобто до Нашої ери. Індекс УДК відображує роки до Нашої ери за допомогою знака мінус.

Наукова стаття В. М. Зін'юк «Боспорське місто Тірітака у VI–V ст. до н. е. (за матеріалами розкопок 2007 рр.)» розповідає про облаштування міст

і архітектуру Боспорського царства. Тож головним індексом варто обрати 711.4 – «Планування міст». Боспорське царство позначимо за допомогою загального визначника місця як (398) «Південно-Східна Європа» з розділу (3) «Країни та місцевості Стародавнього світу» таблиці Іе «Загальні визначники місця». Часовий проміжок VI–V ст. до н. е. необхідно шукати у таблиці Іg «Загальні визначники часу». А саме: "-06/-05". УДК 711.4(398)"-06/-05".

Вірогідною є ситуація, коли видання про живопис у певних фондах групуються за тематикою картин. Уявімо, що треба скласти додатковий каталог репродукцій пейзажів за порою року, яка на них відображена. Доречно буде додати до індексу загальний визначник часу таблиці Іg з розділу "32" «Пори року», а саме "321" – «Весна», "322" – «Літо», "323" – «Осінь», "324" – «Зима».

Взявши за основу, наприклад, індекс 75 – «Живопис» і додавши до нього спеціальний визначник з розділу «Мистецтво» .04 – «Об'єкти художнього зображення», далі доповнити загальними визначниками пір року. Таким чином, маємо чотири розділи каталогу: УДК 75.04"321"; УДК 75.04"322"; УДК 75.04"323", УДК 75.04"324" – Живописні зображення природи весни, літа, осені та зими відповідно. Каталог можна розширити, позначивши конкретні місяці "327*01"... "327*12", де визначник "327" позначає місяць, як одиницю виміру, а число, додане через знак * – порядковий номер місяця у році.

Загальні визначники УДК таблиці Іg з розділу "34" можуть позначати денні чи нічні явища. Наприклад, 75.04"344.2" – живопис, що зображує схід сонця, світанок або 75.04"345.5" – північ тощо.

За допомогою загальних визначників УДК таблиці Іg з розділу "36" можна виокремити мирний або воєнний час. Загальні визначники УДК таблиці Іg з розділу "38" вказують на такі часові ознаки, як святкові дні та пам'ятні дати.

Підсумовуючи наведені відомості про УДК, зробимо наступні висновки. Зручність, всеосяжність та гнучкість Універсальної десятикової класифікації відкриває багато можливостей позначення часових ознак різного формату для бібліотечних фондів будь-якого спрямування та спеціалізації. Для мистецьких бібліотек УДК має багатий набір інструментів для окреслення часових показників: років, епох, історичних періодів та фаз мистецтва, шкіл, напрямів, стилів, що відповідають певному часу, різних часових явищ тощо. Одним з головних привілеїв для тих, хто користується УДК, є можливість вибору варіантів індексації для створення своєї системи класифікації, що якнайкраще відповідає конкретному фонду. Головною умовою успіху є неодмінне дотримання обраної системи. Таким чином, Універсальна десятикова класифікація, застосована вмілим бібліографом, може розкрити потенціал накопиченої у фондах інформації культурно-мистецької тематики.

Список використаних джерел

1. Українська бібліотечна енциклопедія. URL.: <https://ube.nlu.org.ua>
2. Універсальна десятикова класифікація (УДК) : Допоміжні таблиці. Основна таблиця / підгот.: М. Й. Ахвердова [та ін.] ; пер. з англ.: Б. С. Волох [та ін.] ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». Вид. виправл. і доповн. Київ : Книжкова палата України, Видавництво Ліра-К, 2017. 1096 с.
3. Універсальна десятикова класифікація (УДК) : Алфавітно-предметний покажчик (зведений) / підгот.: М. Й. Ахвердова [та ін.] ; Держ. наук. установа «Книжкова палата України ім. Івана Федорова». Вид. виправл. і доповн. Київ : Книжкова палата України, Видавництво Ліра-К, 2017. 900 с.